

Hyvää elämää Hämeen maaseudulla -maaseudun kehittämissuunnitelma 2023-2027

HÄMEEN ALUEELLINEN MAASEUDUN KEHITTÄMISSUUNNITELMA 2023-2027

Sisällys

HÄMEEN ALUEELLINEN MAASEUDUN KEHITTÄMISSUUNNITELMA 2023-2027	1
1. Alueen kuvaus, nykytilan analyysi, tarpeet ja tulevaisuuden näkymät	1
1.1. Hämeen maaseutuluotaimen havaintoja Hämeen maaseutujen kehittämiseksi	4
1.2. SWOT-analyysi	4
2. Alueen maaseudun kehittämisen päämäärä, tavoitteet ja keinot	6
2.1. Hämeen maaseudun kehittämisen strategia kaudelle 2023–2027	6
2.1.1. Muutoksen aikaansaaminen maaseudun elinkeinoissa (elinkeinollinen tavoite)	6
2.1.2. Maaseutualueen väestön muutokseen ja hyvinvointiin vaikuttaminen (väestöllinen tavoite).....	7
2.1.3. Tiivistetysti Hämeen maaseutusuunnitelman strategisia kärkiä, painopisteitä ja toimintaperiaatteita	8
2.2. Valmistelun teemaryhmät.....	8
2.2.1. Luonnonvarojen kestävä käyttö.....	8
2.2.2. Ruokasektori	11
2.2.3. Maaseudun palvelut	13
2.2.4. Asuminen maaseudulla.....	15
3. Rahoitustarve	17
4. Alueen EU-rahoitteisten ja kansallisten ohjelmien yhteensovitus ja työnjako	20
5. Läpileikkaavien teemojen toimeenpano.....	21
6. Kuvaus alueellisen suunnitelman valmistelusta.....	22
Lähdeluettelo	22

1. Alueen kuvaus, nykytilan analyysi, tarpeet ja tulevaisuuden näkymät

Hämeen alueellinen maaseudun kehittämissuunnitelma 2023–2027 kattaa Hämeen ELY-keskuksen alueen, joka koostuu Kanta- ja Päijät-Hämeen maakunnista. Molempien maakuntien maaseuduista käytetään tässä suunnitelmassa yhteistä nimitystä Hämeen maaseutu.

Päijät-Hämeeseen kuuluu kymmenen ja Kanta-Hämeeseen yksitoista kuntaa. Päijät-Hämeen maakuntaan liittyi uutena kuntana litti vuoden 2021 alussa, mikä tulee ottaa huomioon uuden kauden rahoituksessa ja toimeenpanossa. Hämeen maaseutu on maantieteellisesti ja toiminnallisesti kytkeytynyt vahvasti kaupunki-alueisiin. Kaupungin läheisen maaseudun suuri osuus on tunnusomaista molemmille maakunnille.

Maaseutuluotaimen 2020 (Saukkonen ja Tiittanen 2020) mukaan Hämeen kaksi maakuntaa, Kanta- ja Päijät-Häme, ovat alueprofiileiltaan samanlaisia, mutta myös erilaisia. Kaupunki- ja niiden läheisten alueiden suuri määrä on molemmille maakunnille tunnusomaista. Erona on se, että Päijät-Hämeessä on selvästi enemmän asukkaita kaupungin ydinalueilla (sisempi ja ulompi kaupunkialue), kun taas Kanta-Hämeessä kaupungin keskustasta etäisemmällä kehysalueella. Kuntatasolle tultaessa erot väestön sijoittumisessa erilaisille alueille

kasvavat edelleen. Esimerkiksi Lahti ja Riihimäki ovat kaupunkialueita, kun taas Padasjoki syvää maaseutua (ydin- ja harvaan asuttu maaseutu) ja Humppilassa erottuu kaupungin läheinen maaseutu.

Hämeen maaseutualueiden väestö on 2000-luvulla vähentynyt: kaupungin läheisellä maaseudulla niukasti, ydin ja harvaan asutulla maaseudulla selvemmin. Maaseutualueiden väestökehityksen taustalla on sekä luonnollinen väestömuutos että maan sisäinen muutto. Työpaikkojen määrän laskeva trendi ydinmaaseudulla ja kaupungin läheisellä maaseudulla on pysähtynyt ja tasaantunut, mutta harvaan asutun maaseudun työpaikat vähenevät edelleen. Kausiasukkaita on maakuntien alueella parhaimmillaan kuukausitasolla 60 000. Hämeen väestömäärä maakunnittain kaupunki-maaseutuluokituksen mukaan on esitetty taulukossa 1 (Lähde: tilastokeskuksen tiedot vuodelta 2019).

Maakunta	Harvaan asuttu maaseutu	Ydinmaaseutu	Kaupungin läheinen maaseutu	Maaseudun paikalliskeskukset	Kaupungin kehysalue	Ulompi kaupunkialue	Sisempi kaupunkialue	Kaikki yhteensä
Päijät-Häme	2 055	13 156	17 276	9 028	31 998	61 806	68 785	204 104
Kanta-Häme	335	3 400	35 191	-	38 057	47 675	44 526	169 184
yhteensä	2 390	16 556	52 467	9 028	70 055	109 481	113 311	373 288

Taulukko 1. Hämeen alueen väestömäärän jakautuminen erityyppisillä alueilla vuonna 2019

Alkutuotannolla on edelleen Hämeen ELY-keskuksen alueella vahva merkitys. Luken tilastotietokannan mukaan maa- ja puutarhatiloja oli vuonna 2020 yhteensä 3 458 kpl, joista Kanta-Hämeessä 1 783 kpl ja Päijät-Hämeessä 1 675 kpl. Lähes puolet tiloista on viljanviljelytiloja, mikä on selvästi suurempi osuus kuin maassa keskimäärin. Alueella on kuitenkin myös merkittävää lypsy- ja lihakarjataloutta (lypsykarjatilaja lähes 300 ja muita nautatiloja n. 150 kpl). Lisäksi on runsaasti avomaantuotantoa, mm. porkkanaa ja perunaa, sekä isoja marjatilaja. Maakuntien välillä ei tuotantosuuntien suhteen ole merkittäviä eroja. Luomutuotannon osuus on n. 7 % viljelypinta-alasta, mikä jää alle koko maan keskiarvon (11 % vuonna 2019). Monialaisia tiloja on valtakunnallisen keskiarvotason mukaisesti 29 prosenttia. Maatalous- ja puutarhayritysten määrä on vuosina 2010–2017 laskenut valtakunnallisen trendin mukaisesti. Samaan aikaan tilan keskimääräinen koko on kasvanut 44 hehtaarista 54 hehtaariin.

Alkutuotannon haasteena on toteutuneiden sukupolvenvaihdosten pienet määrät. Positiivisina kehitysnäkyminä ovat mm. tilakoko ja erikoistuvien tilojen tuotantosuunnat (esim. lammas- ja vuohitilat) ja marjatilajoilla on viime vuosina investoitu runsaasti kasvutunneleihin.

Hämeen maaseutualueilla on Luken tilastotietokannan mukaan yrityksiä seuraavasti (tiedot vuodelta 2018):

	KAIKKI YHTEENSÄ 2018	Harvaan asuttu maaseutu 2018	Ydinmaaseutu 2018	Kaupunkien läheinen maaseutu 2018	Maaseutu yhteensä 2018	Kaupungit 2018
Häme						
KAIKKI YHTEENSÄ	17 569	-	648	4 176	4 824	12 745
Mikroyritykset	16 438	-	625	3 956	4 581	11 857
Pienet yritykset	949	-	21	199	220	729
Mikroyritykset ja pienet yritykset	17 387	-	646	4 155	4 801	12 586
Keskisuuret yritykset	141	-	2	18	20	121
PK-yritykset yhteensä	17 528	-	648	4 173	4 821	12 707
Suuret yritykset	41	-	-	3	3	38

Taulukko 2. Hämeen alueen yritysten kokoluokkien lukumäärät erityyppisillä alueilla vuonna 2018

Hämeen maaseutualueilla oli vuonna 2018 yhteensä 4 801 mikro- ja pienyritystä. Suurin osa on mikroyrityksiä, jotka ovat yritysrahoituksen ensisijaista kohderyhmää. Merkittävä osa yrityksistä sijaitsee kaupunkien läheisellä maaseutualueella, joten niiden merkitys on erittäin suuri suunnitelman tavoitteiden näkökulmasta.

Hämeen harvaan asutulla maaseutualueella ei ole tilaston mukaan lainkaan yrityksiä. Ydinmaaseudulla yrityksiä on jonkin verran, mutta selvästi vähemmän kuin kaupunkien läheisellä maaseutualueella. Hämeessä tärkeitä toimenpiteiden kohderyhmiä ovat kaupungin läheisen ja kaupungin kehysalueen maaseutualueen yritykset, joissa on suurin potentiaali kehittämiseksi.

Hämeen maaseutualueilla on monipuolisesti eri alojen yrityksiä. Viime vuosien kehitystä on kuvattu taulukossa 3.

Maaseutu yhteensä Toimiala	Yrityksiä kpl 2012	Yrityksiä kpl 2018	Muutos	
Kaivannaistoiminta	18	19		1
Teollisuus	591	527	-	64
Energia	54	54		-
Rakentaminen	1 174	1 064	-	110
Jalostus	1 837	1 664	-	173
Kauppa	774	699	-	75
Majoitus- ja ravitsemistoiminta	197	196	-	1
Palvelut	3 092	3 160		68

Taulukko 3. Hämeen maaseudulla sijaitsevien yritysten toimialajakauman kehitys eräillä toimialoilla vuosina 2012–2018, lähde Luken tilastotietokanta

Hämeen maaseutualueilla on eniten palvelualan yrityksiä, joiden määrä on ollut lievässä kasvussa vuosina 2012–2018. Tilaston mukaan kaupan alan yritysten määrä on vähentynyt ja majoitus- ja ravitsemistoiminnan yritysten määrä on pysynyt ennallaan. Tilastosta ei voi havaita esimerkiksi matkailualan yritystoiminnan kasvua maaseutualueilla. Jalostustoimialan yritysten määrä on vähentynyt, joten teollisuus näyttäisi tilaston mukaan jonkin verran vähentyvän maaseudulla. Tarvittaisiin kuitenkin uudempia tilastotietoja, jotta voitaisiin tehdä enemmän johtopäätöksiä, mutta trendit näyttävät melko selkeiltä.

Maaseutulatuotaimen 2020 (Saukkonen ja Tiittanen 2020) mukaan Hämeen työpaikkojen määrä on ollut laskevuunnassa. Kaupungin kehysalueella työpaikat ovat jotakuinkin säilyneet samalla tasolla. Myös työpaikkojen laskeva trendi ydinmaaseudulla ja kaupungin läheisellä maaseudulla näyttäisi pysähtyneen ja tasaantuneen. Sen sijaan harvaan asutun maaseudun työpaikat vähenevät edelleen.

Alueen kehittämisorganisaatiot

Alueella on runsaasti erilaisia kehittämisorganisaatioita. Päijät-Hämeessä on vahva LAB ammattikorkeakoulun ja LUT teknillisen yliopiston muodostama TKI-keskittymä ja Kanta-Hämeessä vahva luonnonvaratalouden linkittyvä Hämeen ammattikorkeakoulun muodostama osaamiskeskittymä.

Luonnonvarakeskuksen yksi toimipaikka sijaitsee Jokioisilla, joten yhteys keskeiseen luonnonvara-alan tutkimus- ja osaamiskeskittymään sijaitsee Hämeessä. Helsingin yliopiston Lammin biologinen asema Kanta-Hämeessä tarjoaa mahdollisuuksia monimuotoiseen tutkimukseen ja opetukseen. Lahdessa toimii Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja opetusverkosto.

Lisäksi on ammatillisia oppilaitoksia, neuvonta- ja koulutusorganisaatioita ja erilaisia elinkeino-yhtiöitä ja –toimijoita. Myös kuntien ja kuntayhtymien odotetaan tietyissä kehittämisteemoissa ottavan myös kehittäjän roolia tai ainakin tulevan vahvemmin yhteistyöhön mukaan eri toimijoiden kanssa maaseudun kehittämiseen.

1.1. Hämeen maaseutuluotaimen havainnot Hämeen maaseutujen kehittämiseksi

[Hämeen maaseutuluotaimessa](#) ja [väliarvioinnissa](#) koottiin havainnot Hämeen maaseudun kehittämisen näkökulmista, joista seuraavassa esitetään muutamia suunnitelman kannalta kiinnostavia havainnot (Lähteet: Hämeen Maaseutuluotain (Saukkonen ja Tiittanen, 2020) ja Hämeen maaseutus suunnitelman väliarviointi (Saukkonen ym. 2019). Maaseutuluotaimen havainnot perustuvat tilastolliseen tarkasteluun sekä Hämeen maaseudun toimijoille suunnattuun kyselyyn.

Hämeen maaseudulle elinvoimaa kaupungin ja maaseudun vuorovaikutuksen tiivistämisellä

Hämeen maaseutujen painotus on kaupungin kyljessä tiiviisti olevissa alueissa. Näiden alueiden elinvoimaisuus arvioidaan kohtalaisen hyväksi. Myöskään saavutettavuus, niin liikenneyhteyksien kuin tietoliikenteenkään osalta ei näyttäydä näissä erityisen merkittävänä ongelmana. Ja valtakunnallinen sijaintikin on erinomainen. Tämä antaa hyvän lähtökohdan ja olosuhteet rohkeille avauksille ja mahdollisuuksille kokeilla jotain uutta kaupunki- ja maaseutualueita yhdistävässä vuorovaikutuksessa. Monessa asiassa kaupunki elää kuitenkin maaseudun tuotannosta, ja maaseutu taas kaupunkialueiden laajasta kysynnästä. Näitä yhteen kietoutuvia yhteyksiä on helppo nähdä etenkin lähiruoan tuotannossa.

Myös kiertotalouden ratkaisut ja uusiutuva energiatuotanto ovat potentiaalisia vahvistettavia yhteistyöaloja – jopa paikallisille tuotannollisille symbiooseille eli hajautetulle, pienemmän mittaluokan tuotannolle. Näille kaupungin ja maaseudun fyysinen ja toiminnallinen läheisyys tuovat hyvät lähtökohdat. Hämeen maaseutujen fyysinen ja toiminnallinen läheisyys kaupunkialueisiin korostaa myös eri toimijoiden yhteistyön ja työnjaon merkitystä.

Hämeen maaseututaajamien elinvoimaisuuden parantaminen

Kirkonkylät ja maaseudun keskustaajamat luovat perustan maaseudun palvelurakenteelle. Näihin niin vakituiset asukkaat, vapaa-ajan asukkaat, matkailijat ja muut satunnaiset pistäytyjätkin tukeutuvat. Kirkonkylät ja maaseututaajamat ovat olleet politiikkatoimissa väliinputoajia – katseet ja kehittämisspanoksia on suunnattu erityisesti kyliin, kaupunkiin ja kaupunkiseutuihin. Nyt ”kylähenkeä” olisi vahvemmin luotava myös nykyisiin ja entisiin kirkonkyläin ja taajamakeskuksiin. Elinvoima kumpuaa paikallisuudesta – alueen ihmisistä lähtevistä aloitteista ja paikallisista toimintakulttuureista, joiden vahvistamisen tulee olla kaiken ohjelmatyön ytimessä.

Millaista painoa ja toimenpiteitä syvän maaseudun kehittämiseksi Hämeessä?

Hämeessä on myös laajoja syvän maaseudun alueita. Näiden aluetyyppien elinvoimaisuus nähdään Hämeessä heikoimpana ja asuinpaikkoina vähiten kiinnostavina. Tilastojen valossa niiden kehitys on ollut vaatimattominta: väestö ja työpaikat vähenevät, väestö vanhenee ja niissä on korkein huoltosuhde, eniten poismuuttoa, matalin tulotaso ja niin edelleen. Vaativatko nämä alueet Hämeen kehittämisessä erityishuomiota ja omia painotuksiaan, ja millaisia? Asukasluokan suhteutettuna alueet ovat kärkipaikoilla mökkien absoluutisissa ja suhteellisissa määrissä. Löytyykö siis elinvoima monipaikkaisuudesta, etätyöstä ja kesäasukkaista? Vaiko alkutuotannon toimialoilta eli maa- ja metsätaloudesta?

1.2. SWOT-analyysi

SWOT-analyysin pohjana käytettiin Vihreän kasvun Hämeessä laadittua SWOT-analyysia. SWOT-analyysia täydennettiin Maaseutuluotaimen havaintojen pohjalta. Tämän jälkeen SWOT-analyysi käsiteltiin ja sisältöä muokattiin maaseudun kehittämisen asiantuntijaryhmässä sekä maaseutus suunnitelman teemaryhmissä.

Vahvuudet	Heikkoudet
<ul style="list-style-type: none"> - monipuolinen elinkeinorakenne - vahva elintarviketeollisuus - hyvin tuottavat metsät ja pellot - pääkaupunkiseudun ja maakuntien suurten kaupunkien läheisyys ja saavutettavuus - tiivis kaupunki- ja maaseutualueiden muodostama aluerakenne - kaupungin läheisen maaseudun elinvoimaisuus ja houkuttelevuus asuinpaikkana - turvallisuus asuinpaikkana - etätyömahdollisuudet - runsas vapaa-ajan asutus luo elinvoimaa - runsaat vesistöt ja pohjavesivarat - monipuolinen luonnonvara-alan ja biotekniikan tutkimus, osaaminen ja koulutus - aktiivinen kylätoiminta - maaseudun hyvä maine - hämäläinen kulttuuriperinne 	<ul style="list-style-type: none"> - julkisen liikenteen väheneminen - laajakaistayhteydet puutteelliset monilla alueilla - yritystoiminnan uudistuminen liian hidasta - väestön väheneminen ja ikääntyminen - heikentynyt julkinen talous - yritysten kansainvälistyminen vähäistä - maaseutualueita ei markkinoida asuinpaikkana ja yritys ympäristönä - yritykset investoivat ja kehittävät vähän - heikko tieverkon kunto joillakin alueilla
Mahdollisuudet	Uhat
<ul style="list-style-type: none"> - uusiutuvan energian kysynnän kasvu - bitalouden innovaatioiden hyödyntäminen ja kaupallistaminen - lähi- ja luomuruoan sekä erikoiskasvien kysynnän kasvu - luonto- ja hyvinvointipalvelujen tuotestaminen - etätyön ja monipaikkaisuuden lisääntyminen - positiivinen kiinnostus maaseutu- maista asumista ja yrittämistä kohtaan - lähimatkailun kasvunäkymät - vähähiilisyys ja kiertotalous - paikallisidentiteetin ja maaseutukulttuurin hyödyntäminen - digitalisaatio - matkailupalvelut nostavat palvelutasoa myös paikallisille - uudenlaiset asumisen muodot - ruokatrendien muutokset, uudet ruokapalvelut ja arvoketjut - kansainvälistyminen - elinkeinotoiminnan uudistuminen 	<ul style="list-style-type: none"> - infrastruktuurin rapautuminen - maatilatalouden kannattavuuden heikkeneminen ja jatkajien puute - yritystoiminnan uudistuminen vähäistä - kotieläintalouden väheneminen - väestön voimakas väheneminen ydin- ja harvaan asutulla maaseudulla - julkisen talouden ja –palveluiden voimakas heikkeneminen - yhteisöllisyyden taantuminen - ilmastonmuutoksen vaikutukset - työvoimapula eräillä alueilla ja toimialoilla - maaseutu ei houkuttele nuoria - kehittämisresurssien pirstaloituminen - alue ei houkuttele investointeja - rakennuskanta ja kulttuuriympäristö rappeutuu - metsiin kohdistuvat tuhot ja metsien käytön rajoitukset - maaseututaajajien taantuminen

2. Alueen maaseudun kehittämisen päämäärä, tavoitteet ja keinot

Suunnitelman päätavoitteena on luoda edellytyksiä elinkeinotoiminnalle maaseudulla. Hämeen maaseutua kehitetään elinvoimanäkökulma edellä, jossa elinkeinojen kehittämisen ohella tavoitellaan laajemmin hyvinvointia sekä maaseudun veto- ja pitovoiman lisäämistä. Suunnitelma on laaja-alainen, mutta ohjelmakaudella käytettävissä oleva rahoituskehys ja säännöt tulevat rajaamaan rahoitettavia toimenpiteitä ja hankkeita.

Valmisteluvaiheessa työ jaettiin neljään teemaan, jotka vievät osaltaan kohti yhteistä tavoitetta. Valitut teemat ovat luonnonvarojen kestävä käyttö, asuminen maaseudulla, ruokasektori ja maaseudun palvelut. Teemat valikoituivat ja niiden sisältö täsmentyi Älykkäät maaseudut -kiertueen Hämeen tapahtumassa. Taustalla oli aiemmat selvitykset: Hämeen alueellisen maaseutus suunnitelman väliarviointi ja Kanta- ja Päijät-Hämeen maaseutualueiden tilaa, kehitystä ja tulevaisuutta tarkastelleen Maaseutuluotaimen havainnot.

Hämeen maaseutus suunnitelman keskeisiä strategisia kärkiä ovat elinkeinojen, asumisen edellytysten ja laaja-alaisesti hyvinvoinnin lisääminen. Suomen CAP-strategian toimenpide- ja alatoimenpidekohtaiset tavoitteet ja tulost mittarit otetaan huomioon suunnitelman seurannassa ja arvioinnissa.

Suunnitelmassa esitetään työn aikana esiin tulleita mittareita siitä, miten Hämeen suunnitelmaa voitaisiin mitata ja myöhemmin arvioida virallisten CAP-mittareiden ohella ja lisäksi. Arviointia ja mittaamista tarkastellaan suunnitelmassa uudelleen vuoden 2022 aikana, kun on tiedossa Suomen CAP-strategian valmistuminen. Suunnitelman toteutumista arvioidaan väliarvioinnilla, mikä toteutetaan arviolta viimeistään vuoden 2026 alkuun mennessä. Työn valmistelussa mukana olleet teemaryhmät voivat osallistua suunnitelman toteutumisen seurantaan ja arviointiin.

2.1. Hämeen maaseudun kehittämisen strategia kaudelle 2023–2027

Hämeen maaseudun kehittämisen visio on valmistelutyön aikana muotoutunut seuraavaksi:

Hämeen maaseutu on uudistuva ja vetovoimainen vihreän kasvun suunnannäyttävä

Strategiset päätavoitteet:

2.1.1. Muutoksen aikaansaaminen maaseudun elinkeinoissa (elinkeinollinen tavoite)

Erilaisin toimenpitein pyritään lisäämään maatalojen ja muiden maaseudulla toimivien yritysten kilpailukykyä ja uudistumista. Tavoitteena on saada aikaan uutta osaamista, uusia verkostoja, uudistavia ja älykkäitä investointeja, käytännönläheisiä innovaatioita, kansainvälistymisen lisääntymistä ja hyödyntää vastuullisuus -näkökulmaa osana yritysten kilpailukykyä. Myös arvoisäys ja jalostusasteen kasvattaminen ovat tärkeitä tavoitteita. Yritystoiminnan uudistuminen vaatii myös sukupolvenvaihdoksia maataloilla sekä omistajan- ja sukupolvenvaihdoksia muissa maaseudun yrityksissä.

Uusien yritysten ja työpaikkojen syntymistä tuetaan. Tärkeää on myös vaikuttavasti tukea olemassa olevien yritysten toimintaa erilaisin välinein. Tavoitteena on uusien yritysten tukemisen lisäksi myös säilyttää työpaikkoja olemassa olevissa yrityksissä. Osaamista ja yritysten verkostoja tuetaan kilpailukykyä säilyttämisessä ja lisäämisessä. Yritystoimintaa tuetaan sekä aineellisia investointeja tukemalla että osaamista laaja-alaisesti lisäämällä.

Maataloudessa tavoitellaan uusia sukupolvenvaihdoksia ja maatalojen investointeja. Maatalouden rakennetta pyritään kehittämään siten, että toiminta on kannattavalla ja kestäväällä pohjalla. Maatalojen osaamista ja kykyä vastata tuleviin haasteisiin kehitetään aktiivisesti erilaisin kehittämistoimenpitein.

Muutoksen aikaansaaminen maaseudun elinkeinoissa on strateginen kärki, koska ilman maaseudun työpaikkoja ja yritystoimintaa ei ole riittävästi edellytyksiä vaikuttaa väestö- eikä hyvinvointitavoitteisiin. Elinkeinot ja työ on perusta maaseudun hyvinvoinnille, johon panostaminen heijastuu myönteisesti muihin tavoitteisiin.

Mittareita:

- Uudet perustettavat yritykset
- Uudet ja säilytettävät työpaikat
- Sukupolvenvaihdokset maataloilla (aloittavat viljelijät)
- Omistajan- ja sukupolvenvaihdokset maaseudun mikro- ja pienyrityksissä
- Yritysten investoinnit strategian painopistealoilla (ruoka- ja palvelusektori, luonnonvarat, biotalous)
- Maatalojen investoinnit tuotantosuunnittain
- Maa- ja metsätalouden innovaatiot alueella (EIP hankkeisiin osallistuvat yritykset, innovaatiot)
- Yritysten kilpailukyvyyn ja osaamisen parantuminen hanketoimintaan osallistuvilla yrityksillä (mittaaminen erillisselvityksillä, eri toimenpiteiden tulokset ja vaikutukset)
- Uudet yritysverkostot (yritysryhmähankkeiden tulokset, uusien verkostojen määrä tuetuissa toimenpiteissä)

Mittareiden osalta valmistelutyötä ja yhteensovitusta jatketaan Hämeessä Suomen CAP-valmistelun edetessä.

2.1.2. Maaseutualueen väestön muutokseen ja hyvinvointiin vaikuttaminen (väestöllinen tavoite)

Väestömäärä vähenee erilaisten ennusteiden (esim. MDI:n päivitetty väestöennuste vuoteen 2040, julkaisupäivä 2.6.2021) mukaan maaseutualueilla erityisen voimakkaasti tulevaisuudessa, ja haaste tunnistetaan myös monilla kaupunkiseuduilla. Vakituisten asukkaiden määrää ei ennusteiden mukaan koko maassa pystytä nostamaan ilman vieraskielisten voimaperäistä maahanmuuttoa (työ- ja opiskeluperustainen maahanmuutto erityisesti). Maaseudun väestökato on suuri haaste, johon maaseutuohjelman tyyppisellä välineellä voidaan vaikuttaa vain marginaalisesti. Kuitenkin vipuvaikutusta myönteisempään kehitykseen voidaan saavuttaa, kun ohjelman toimenpiteet kohdennetaan oikein ja vaikuttavasti.

Hämeessä tavoitteeksi asetetaan maaseutualueilla se, että vakituisten maaseutuasukkaiden määrä ei enää voimakkaasti vähene. Vieraskielisistä voidaan saada lisää muuttajia maaseudullekin, jos alueen vetovoima on riittävä tälle kohderyhmälle. Kun maaseutuasukkaiksi lasketaan mukaan myös ns. kausiasukkaat (vapaa-ajanasukkaat, paikkariippumatonta työtä tekevät), niin voidaan tavoitella tässä kohderyhmässä lisäystä ja se osittain kompensoi vakituisen asumisen vähentymistä, ja voi osaltaan turvata maaseudun palveluita ainakin jossain määrin. Tavoitteena on myös väestömäärältään selkeästi supistuvien maaseutualueiden mahdollisimman hallittu kehittäminen ja jopa supistumisen nostamisen mahdollisuudeksi. Supistuvien maaseutualueiden kehittäminen vaatii erityisiä toimenpiteitä ja vahvaa yhteistyötä.

Tavoitteena on luoda monipuolisia asumis- ja palveluratkaisuja paikalliset olosuhteet huomioon ottaen. Maaseudulla asumisen edellytyksiä tulee kehittää yhteistyössä mm. kuntien kanssa. Tarvitaan paljon uutta ajattelua, toimintamalleja perusasioiden rinnalle, esim. nopeat tietoliikenneyhteydet ovat osa digitalisaatiota, mutta se ei yksin riitä. Erityisesti panostetaan maaseudun kuntataajamien veto- ja pitovoiman edistämiseen, mutta myös kehittyvien kylien hyvinvoinnista huolehditaan.

Mittareita:

- Vakituisen maaseutuväestön ja kausiväestön määrän kehitys, muuttoliikkeen mittaaminen (aluetypologioiden mukaisilla alueilla, väestömäärä ja nettomuutto)
- Väestörakenteen kehitys (ikä rakenne ja vieraskielisten määrä)
- Nopeat tietoliikenneyhteydet (uudet hankkeet, tietoliikennepalvelujen piirissä oleva väestö)
- Uudet asumis- ja palvelukonseptit (hankkeiden tulokset, erillisselvitykset)
- Maaseutuluotaimen tulokset veto- ja pitovoiman mittaamiseen
-

2.1.3. Tiivistetysti Hämeen maaseutusuunnitelman strategisia kärkiä, painopisteitä ja toimintaperiaatteita

- Maaseudun yritystoiminnan uudistaminen ja monipuolistaminen
- Yritysten kilpailukyky ja kasvu sekä uusi yrittäjyys
- Luonnonvarojen kestävä käyttö ja biotalouden uudet ratkaisut
- Veto- ja pitovoimainen monimuotoinen asuinmaaseutu ja asukkaiden hyvinvointi
- Ympäristöystävällinen, ilmastomyönteinen ja digitalisoitunut maaseutu
- Vihreän siirtymän edelläkävijä ja ratkaisujen maaseutu kohti hiilineutraalisuutta, jota vahva TKI-toiminta tukee
- Hämeen monipuolinen maaseutu tarjoaa uusia mahdollisuuksia yrittämiselle ja asumiselle ottaen huomioon erilaiset alueet –paikkaperustainen kehittäminen
- Älykäästä kehittämistä ja vaikuttavaa uudistamista –tulokset ja vaikuttavuus edellä
- Osaaminen ja yhteistyö – tietoon ja osaamiseen perustuva uudistuminen
- Yhteistyökulttuurin vahvistaminen, uudet verkostot ja kumppanuudet

2.2. Valmistelun teemaryhmät

Suunnitelman sisällön valmistelua varten perustettiin neljä teemaryhmää:

Luonnonvarojen kestävä käyttö (puheenjohtaja Mona-Anitta Riihimäki, Hämeen ammattikorkeakoulu), ruokasektori (puheenjohtaja Päivi Rönni MTK Häme ry) asuminen maaseudulla (puheenjohtaja Juha Hertsi, Päijät-Hämeen liitto) ja maaseudun palvelut (puheenjohtaja Kati Peltonen, LAB-ammattikorkeakoulu).

Ryhmiin tehtävänä oli asettaa tavoitteita ja tunnistaa toimenpidekokonaisuuksia oman teemansa osalta. Teemaryhmiin osallistui aktiivisesti laaja joukko maaseudun kehittäjiä. Ryhmät kokoontuivat valmistelutyön aikana kolme kertaa. Tapaamisten välillä ryhmät työskentelivät sisältöä verkkoalustoilla. Työskentelyn päätteeksi toteutettiin teemaryhmien yhteinen tapaaminen, jossa esiteltiin ja vedettiin yhteen työn tulokset.

2.2.1. Luonnonvarojen kestävä käyttö

Luonnonvarojen kestävä käyttö -teemaryhmä koostui laajasta joukosta eri alojen asiantuntijoita. Työskentelyssä tarkasteltiin luonnonvaroja kokonaisvaltaisesti ja tunnistettiin ilmiöitä ja haasteita, jotka ohjaavat luonnonvarojen käyttöä. Luonnonvarojen kokonaisvaltainen tarkastelu sisältää taloudellisen, sosiaalisen, kulttuurillisen ja ekologisen näkökulman. Luonnonvarojen kestävä käyttö on keskiössä, kun luodaan olosuhteita maaseudun yritystoiminnalle, viihtyisälle asuinympäristölle ja harrastusmahdollisuuksille. Ryhmä tunnistoi haasteiksi maaseudun väestön vähenemisen ja ikääntymisen, osaavan työvoiman saatavuuden, ilmastonmuutoksen ja monimuotoisuuden heikkenemisen. Työskentelyn tuloksena syntyi näkemys yhteisestä tavoitteilasta sekä askelmerkkejä, miten asetetut tavoitteet täyttyvät ja miten muutosta tulisi mitata. Samalla tunnistettiin eri toimialoja yhdistäviä rajapintoja. Teemaryhmän työskentely nivoutui vahvasti kaikkien muiden teemaryhmien työskentelyyn ja tavoitteisiin. Ryhmä kiteytti visionsa muotoon ”luonnonvarojen kestävä käyttö turvaa alueen hyvinvoinnin ja elinvoimaisuuden”.

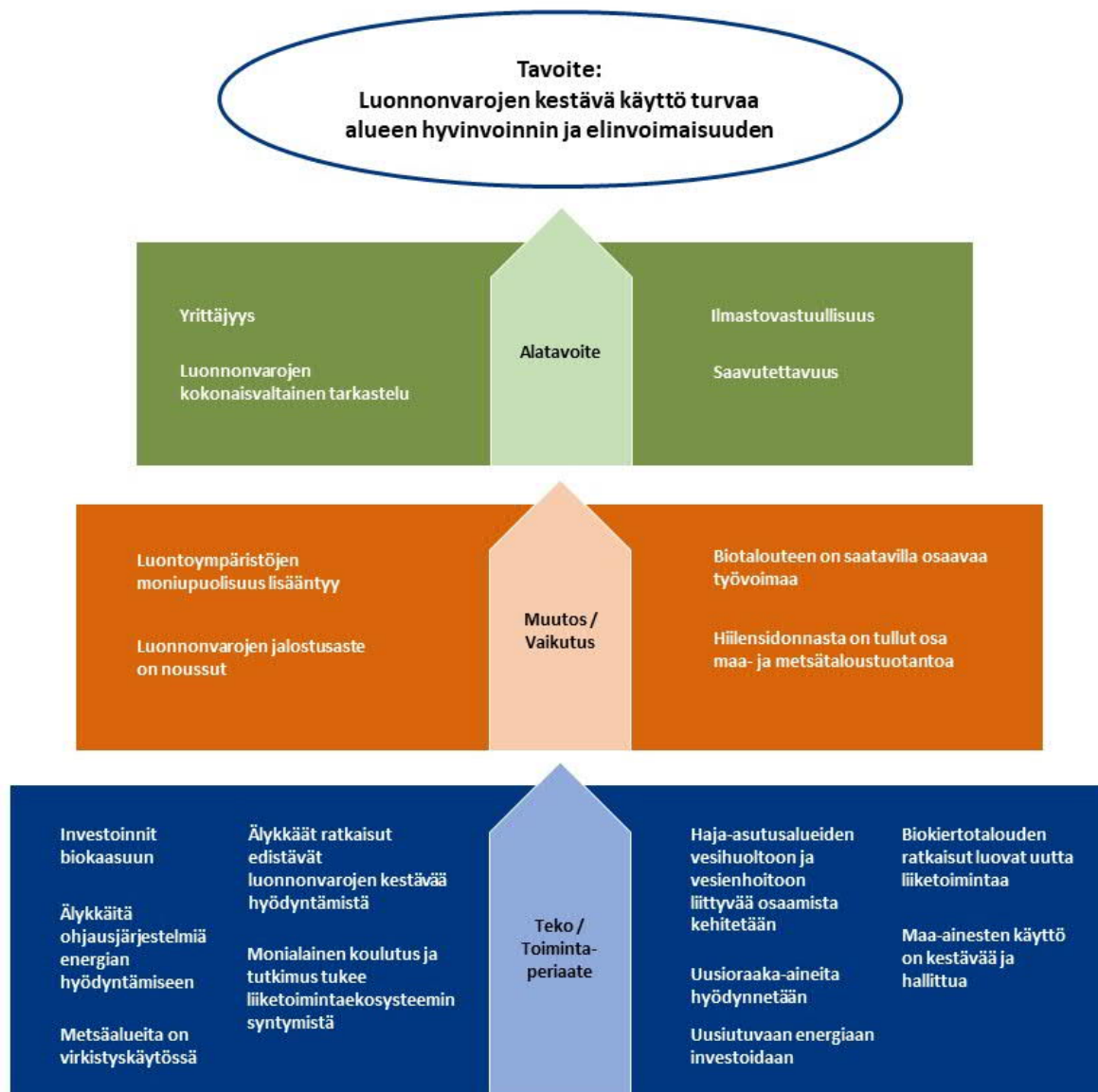
Työryhmä tunnisti asioita ja ilmiöitä, jotka yhdessä vievät kohti tavoitetta (kuva 1). Tavoite saavutetaan, jos muutokset toteutuvat yhtä aikaa. Toimintaperiaatteet ja teot on kirjattu väljemmin ja esimerkinomaisesti. Niiden osalta jätetään toimijoille tilaa innovaatioiden kehittämiseen.

Luonnonvarojen kestävä käyttö nähdään alueella vetovoimatekijänä, ja tulevaisuudessa yritysten menestystekijänä ja kilpailuetuna. Yhteiskuntavastuun ja kestävä kehityksen elementit ovat tulossa liiketoiminnan ytimeen, kun paine yrityksille tulee suoraan kuluttajilta. Luonnonvarojen jalostusasteen nostaminen on yritystoiminnan ja koko arvoketjun kehittämisen keskiössä.

Älykkäät ratkaisut edistävät luonnonvarojen kestävä hyödyntämistä. Resurssitehokkuutta parannetaan eri sektoreilla älykkäiden ratkaisuiden ja digitaalisuuden avulla. Saavutettavuudella tarkoitetaan tässä uutta liiketoimintaa tukevaa paikkariippumattomuutta, jonka digitalisaatio mahdollistaa. Edellytyksenä on toimivat tietoliikennedyhteet. Pääkaupunkiseudun ja maakuntien suurten kaupunkien läheisyys luovat potentiaalia kysynnälle.

Luonnon monimuotoisuus ja ilmastovastuullisuus nähtiin keskeisinä tavoiteltavina muutoksina. Monimuotoisuuden vähenemistä voidaan pitää ilmastonmuutokseen verrattavissa olevana uhkana, ja monimuotoisuuden lisääminen tulevaisuuden kilpailutekijänä. Luontoympäristöjen monimuotoisuus lisää hyvinvointia.

Hyvin tuottavat metsät ja pellot ovat Hämeen vahvuus. Ilmastonmuutosta hillitsevän hiilensidonnain nähtiin muodostuvan osaksi maa- ja metsätaloustuotantoa. Biotalousosaavan työvoiman saatavuus ei ole itsensänselvyys. Biokiertotalouden uusi liiketoiminta, digitalisaation ja uudet liiketoimintaekosysteemit edellyttävät uudenlaista osaamista sekä yritystoiminnan ja koulutuksen tiivistä yhteyttä. Alueen on oltava myös houkutteleva, jotta yritykset investoivat ja nuoret asettuvat maaseudulle asumaan.

Kuva 1 Luonnonvarojen kestävä käyttö

LUONNONVAROJEN KESTÄVÄ KÄYTTÖ

PÄÄMÄÄRÄ

Luonnonvarojen kestävä käyttö turvaa alueen hyvinvoinnin ja elinvoimaisuuden

MITTARI

Maaseutuluotaimen päivitys (kyselytutkimus)

TAVOITE

Luonnonvarojen jalostusaste on noussut

MITTARI

Liikevaihdon muutos

Jalostusarvon muutos tuetuissa toimenpiteissä
Investoinnit

Biotalouteen on saatavilla osaavaa työvoimaa

Uudet työpaikat

Työvoiman saatavuus (työvoimabarometri)
Uudet yritykset

Luontoympäristöjen monimuotoisuus lisääntyy

SYKE:n monimuotoisuuden mittarit

Maaseutuluotaimen päivitys

Hiilensidonnasta on tullut osa maa- ja metsätaloustuotantoa

Hiilineutraalisuutta edistävät investointien määrä tiloilla ja yrityksissä

Erilaisiin hiiliohjelmiin sitoutuneiden yritysten ja tilojen määrä

2.2.2. Ruokasektori

Ruokasektori-teemaryhmässä oli mukana monipuolinen asiantuntijajoukko keskeisistä sidosryhmistä. Tavoitteena oli tarkastella ruokajärjestelmän kehittämistyötä ja arvoketjuja yhtenä kokonaisuutena.

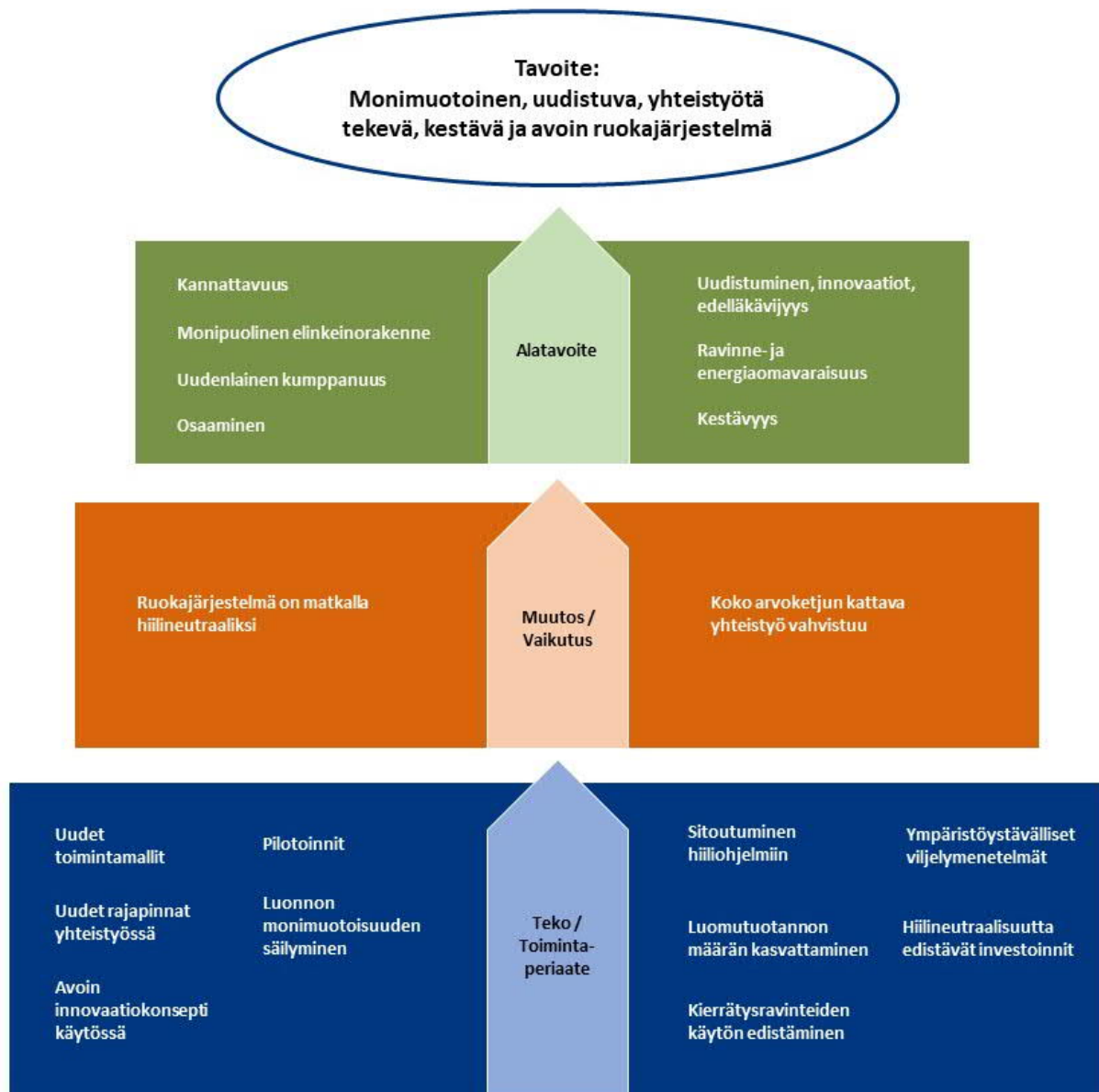
Yhteinen maali kiteytyi sanalliseen muotoon: ”monimuotoinen, uudistuva, yhteistyötä tekevä, kestävä ja avoin ruokajärjestelmä”.

Ruokasektorin kehittämisessä korostuvat kestävyys ja kannattavuus. Ekologian lisäksi tavoitellaan taloudellista ja sosiaalista kestävyttä. Tavoitteena on viljelijöiden parempi toimeentulo ja esimerkiksi reilut toimintatavat ketjussa sekä toisaalta tiiviimpi vuorovaikutus toimijoiden sekä etenkin kuluttajien ja tuottajien välillä. Samalla tarvitaan uutta osaamista, uudenlaisia kumppanuuksia, innovaatioita, edelläkävijyyttä sekä uudistumista.

Hämäläisen ruokasektorin vahvuus on monipuolinen tuotantorakenne, jossa on tilaa sekä isoille että pienille toimijoille, kotieläintuotannolle ja kasvintuotannolle. Uudet innovaatiot elintarvikejalostuksessa vahvistavat myös alkutuotantoa. Pellonkäytön monipuolistamiseksi tarvitaan myös pellon tuotteita ostavaa teollisuutta. Sama pätee hiilensidontaa koskeviin tarpeisiin. Viljelijä hyötyy hiilensidontaa lisäävistä ja maan kasvukuntoa parantavista toimenpiteistä ensisijaisesti itse, mutta pitkällä tähtäimellä nurmen lisääminen kasvitilojen viljelykiertoon edellyttäisi nurmibiomassaa hyödyntäviä biokaasulaitoksia. Biokaasutuotannon lisääntyminen alueella ratkaisisi myös ravinne- ja energiaomavaraisuuden kysymyksiä. Uudenlaisessa ruokajärjestelmäajattelussa arvoketjun kattava yhteistyö ulottuu perinteistä ruokatuotantoa laajemmalle. Kiertotalouden teemat liittyvät siksi suoraan ruokasektoriin.

Lisää tutkimusta sekä käytännön kokeiluita tarvitaan esimerkiksi hiilensidonnann todentamiseen ja mittaamiseen. Maaseutuohjelmassa on tarkoitus seurata mm. erilaisiin hiiliohjelmiin sitoutuneiden maatilojen ja

yritysten määrää. Lisäksi seurataan luomualan kehitystä sekä uuden ohjelmakauden ympäristökorvausjärjestelmään sitoutuneiden tilojen ja toimenpiteiden määrää. Taloudellisen kestävyysmittariksi sopinee jatkossakin kannattavuuskerroin sekä välillisesti tilojen investointihalukkuus, sukupolvenvaihdokset sekä yleinen asenne- ja mielipideilmapiiri.

Kuva 2 Ruokasektori

RUOKASEKTORI

PÄÄMÄÄRÄ

Monimuotoinen, uudistuva, yhteistyötä tekevä ja avoin ruokajärjestelmä

TAVOITE

Ruokajärjestelmä on matkalla hiilineutraaliksi

MITTARI

Hiilineutraalisuutta edistävät investointien määrä maataloilla ja yrityksissä

Erilaisiin hiiliohjelmiin sitoutuneiden maatalojen ja yritysten määrä

Ympäristöystävälliset viljelymenetelmät: kuinka moni tila ottaa käyttöönsä uuden ohjelmakauden tilakohtaisia toimenpiteitä

Luomun osuus käytössä olevasta maatalousmaasta

Luonnon monimuotoisuus (esim. SYKE:n uhanalaisuusarviot, laji.fi)

Koko arvoketjun kattava yhteistyö vahvistuu

Yritysten ja maatalojen kannattavuus

uudet työpaikat

uudet arvoketjut

uudet yritykset

yhteistyöhankkeiden lukumäärä

uudet tuotteet

2.2.3. Maaseudun palvelut

Maaseudun palvelusektori -teemaryhmän tavoitteena oli käsitellä koko palvelusektorin kehittämistyötä ja arvoketjuja laajasti, Hämeen erityispiirteet huomioiden. Ryhmän työskentelyssä palvelun tuottajien – yritysten, yhteisöjen ja kuntien - näkökulma painottui vahvasti ja se näkyy myös ryhmän asettamassa tavoitteessa: ”Kilpailukykyiset, vastuulliset yritykset vastaavat muuttuviin tulevaisuuden tarpeisiin”.

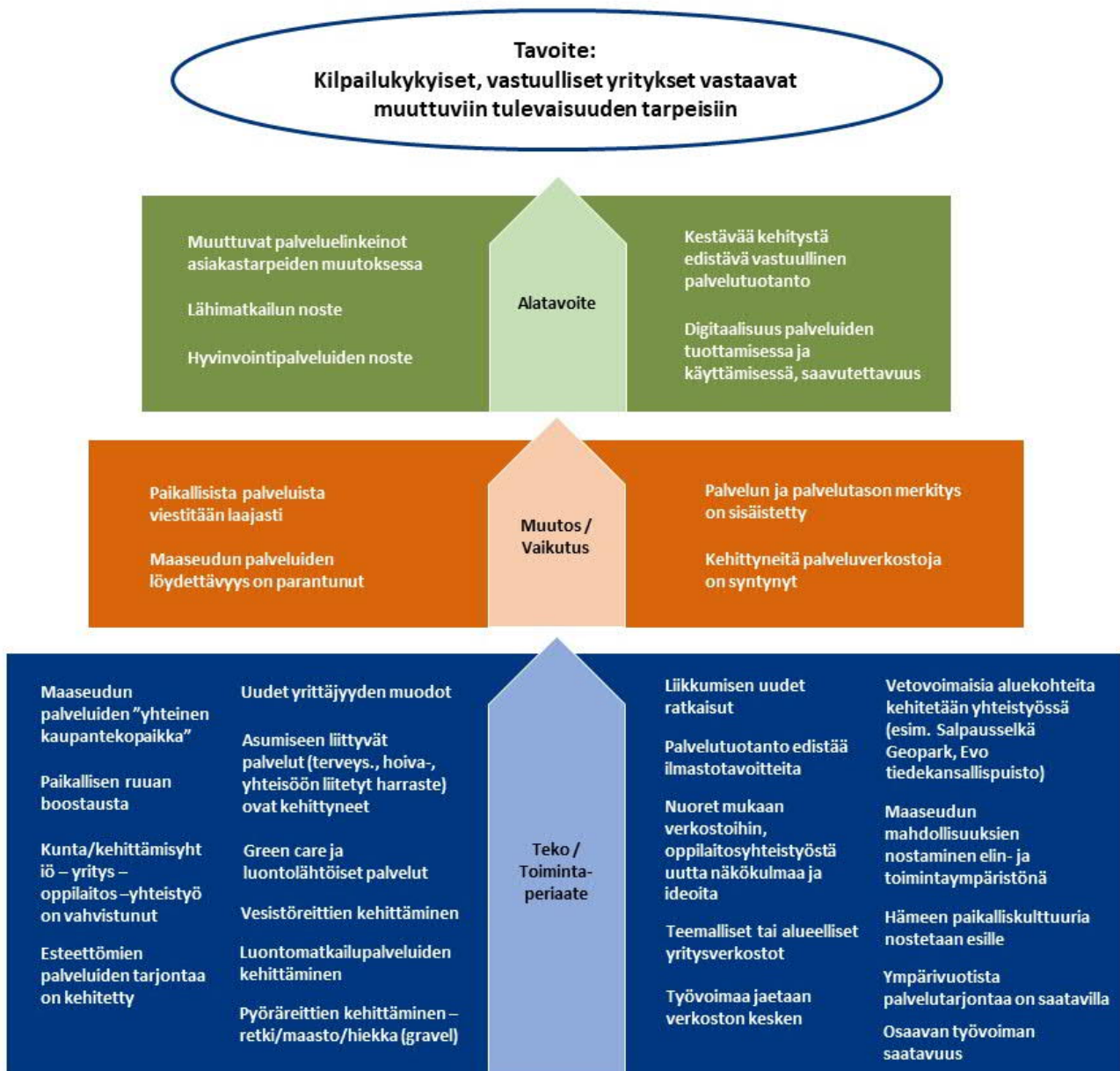
Vaikuttavuustavoitteeseen rakentui siten kaksi keskeistä elementtiä, palvelun tuottajien osaaminen ja asiakkaiden tarpeet. Keskeinen kysymys on, saadaanko palveluntuotantoon syntymään verkostomaisia tapoja tuottaa palveluita. Monialaiseen verkostoon voi yritysten lisäksi kytkeytyä esimerkiksi julkisia toimijoita, asukkaita ja palveluiden käyttäjiä. Verkoston tavoitteena tulee olla kyvykkyys vastata asiakkaan tarpeisiin siten, että keskiössä on palvelun saajan kokemus. Käyttäjän kokemusmaailma nostetaan kehittämistyössä keskiöön.

Palveluiden löydettävyys ja saavutettavuus ovat keskeisiä kehitettäviä kohteita. Digitaalisten palveluiden merkitys tulee kasvamaan voimakkaasti kaikilla elämänalueilla. Palveluverkostoja tulisi katsoa kokonaisuutena. Esimerkiksi matkailupalveluita ei enää kehittäisi erillään maaseutuasukkaiden palveluista, vaan kohde-ryhmä tulisi hahmottaa riittävän väljästi, ja rakentaa palveluita myös niille ihmisille, jotka ovat jo alueella.

Ryhmä nosti laadun ja palvelutason merkityksen sisäistäminen keskeiseksi tavoiteltaviksi muutoksiksi. Palvelun tuottajilla tulee olla osaamista asiakastiedon keräämiseen ja analysointiin. Laatu on pohjimmiltaan sitä,

mitä asiakas kokee sen olevan. Ryhmä valitsi muutamia keskeisiä mittareita, joita tullaan hyödyntämään Hämeen alueen kehittämistyössä.

Ryhmän työskentelymenetelmänä oli vaikuttavuuden mallinnus, joka havainnollistettiin vaikuttavuuskartaksi. Siinä useiden pienten, samaan suuntaan ohjaavien muutosten kautta saavutetaan isompia tavoitteita. Parhaimmillaan kaikki maaseudun palveluiden kehittäjät löytävät oman paikkansa vaikuttavuuskartalta, sekä tunnistavat tavoitteet, jotka innostavat ja houkuttelevat mukaan kehittämistyöhön.

Kuva 3 Maaseudun palvelut

MAASEUDUN PALVELUSEKTORI

PÄÄMÄÄRÄ

Kilpailukykyiset, vastuulliset yritykset vastaavat muuttuviin tulevaisuuden asiakastarpeisiin

MITTARI

Yritysten kannattavuuden mittarit

Investointien määrä (lkm, eur)

Sertifiointijärjestelmissä olevien palveluyritysten lukumäärä

Uudet yritykset, tuotteet ja palveluinnovaatiot

TAVOITE

Paikallisista palveluista viestitään laajasti

MITTARI

Palveluiden markkinointi ja näkyvyys on parantunut

Yritykset osaavat digimarkkinoinnin

Maaseudun palveluiden löydettävyys on parantunut

Uudet digitalisaation hyödyntämiseen liittyvät palvelut

Kehittyneitä palveluverkostoja on syntynyt

Asiakkuuksien lukumäärä ja rakenne (esim. yöpymiset/kotimaa/kv),

Uusia verkostoja ja liiketoimintaa kehittävät hankkeet

Uudet palveluita tuottavat verkostot

Yritysryhmähankkeiden lukumäärä

Laadun ja palvelutason merkitys on sisäistetty

Palvelusektorin laatutasoa ja ympäristöosaimista parantavat kehittämishankkeet

Sertifiointijärjestelmissä olevien palveluyritysten lukumäärä

2.2.4. Asuminen maaseudulla

Asumisen teemaryhmä kokosi monipuolisen ja -alaisen joukon hämäläisiä toimijoita miettimään maaseutua asuinpaikkana tulevaisuudessa. Ajankohta oli otollinen, sillä maaseutuasuminen on noussut aivan uudella tavalla esille viime aikoina monipaikkaisen työn lisääntyessä huomattavasti. Teemaryhmä päätyi yhteiseen tavoitteeseen: ”Hämäläinen maaseutu on vetovoimainen ja elinvoimainen asuinympäristö”

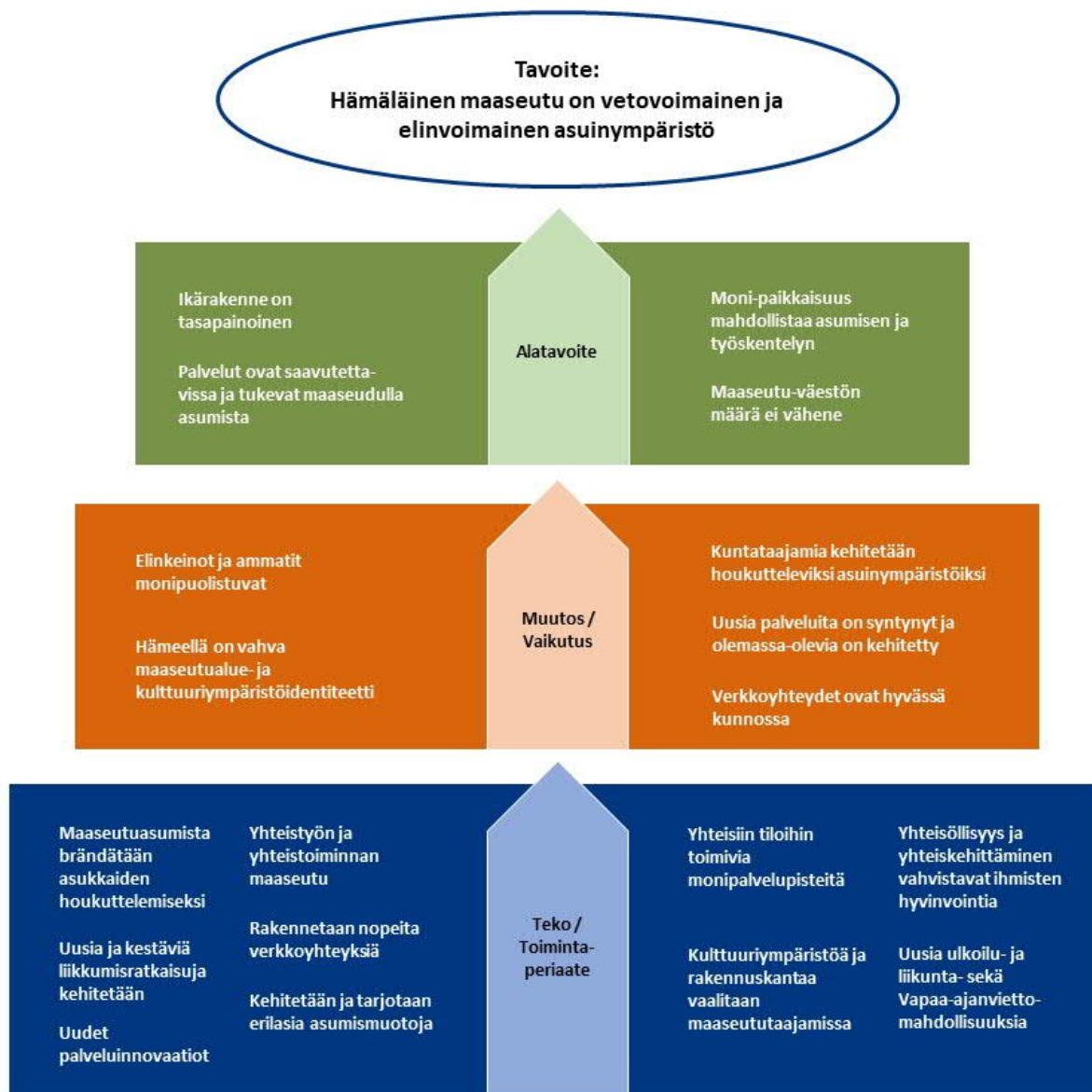
Tavoite on realistinen lukuisista haasteista huolimatta. Hämäläisen maaseudun väestökehitys on ollut viime vuodet negatiivista ja väestön ikärakenne on huolestuttava erityisesti ydin- ja harvaan asutulla maaseudulla. Ryhmässä tunnistettiin kuitenkin mahdollisuudet, jolla kehitystä voidaan korjata suotuisemmaksi. Etä- ja monipaikkaisen työn tekemisen nopea lisääntyminen, hämäläisen maaseudun hyvä maine sekä saavutettavuus suurimmista asutuskeskittymistä ovat tavoitetta tukevia seikkoja. Avainasemassa ovat ryhmän näkemyksen mukaan maaseudun asumismahdollisuudet, palvelut sekä infrastruktuuri. Tarvitaan uudenlaisten palveluinnovaatioiden synnyttämistä, uusien asumisen muotojen kehittämistä ja kokeilemistä. Kuntataajamia tulee kehittää yhä houkuttelevimmiksi niin elinkeino- kuin asumisvaihtoehtoina.

Maaseudun infrastruktuurin kehittäminen nousi vahvasti esille teemaryhmän työskentelyssä. Monipaikkainen työ sekä jatkuvasti lisääntyvät digitaaliset palvelut vaativat toimivat ja luotettavat verkkoyhteydet. Erityisesti kiinteiden valokuituverkkojen tarpeellisuus korostuu. Niiden kehittäminen edesauttaa myös uusien liiketoimintamallien ja palveluinnovaatioiden syntymistä maaseudulle. Toimivaan infrastruktuuriin kuuluu oleellisena osana luonnollisesti myös toimiva ja turvallinen vesihuolto sekä esimerkiksi maaseudun monipalvelupisteet, joita hyödyntävät niin asukkaat, palveluntarjoajat kuin etätyöntekijät. Yksi merkittävä tekijä maaseudun houkuttelevuuden ja viihtyvyyden lisäämiseksi on luontomatkailun ja muun luonnossa tapahtuvan liikkumisen

suosion kasvu. Tämä asettaa tarpeita olemassa olevien liikunta- ja retkeilypaikkojen ylläpidolle sekä uusien rakentamiselle.

Ryhmä asetti pää- ja alatavoitteilleen mittareita, joita seuraamalla saadaan tietopohjaista kuvaa siitä, ollaanko tavoitteisiin pääsemässä. Nämä mittarit antavat ohjelmakaudella tehtävälle kehittämistoiminnalle erittäin arvokkaat raamit, joiden avulla päästään tavoitteisiin sekä myös mahdollisesti voidaan miettiä, tarvitaanko tavoitteisiin muutoksia ja tarkennuksia.

Kuva 4 Asuminen maaseudulla

ASUMINEN MAASEUDULLA

PÄÄMÄÄRÄ

MITTARI

Hämäläinen maaseutu on vetovoimainen ja elinvoimainen asuin ympäristö

Maaseutuluotaimen päivitys (kysely tutkimus)

TAVOITE

MITTARI

Uusia palveluita on syntynyt ja olemassa olevia on kehitetty

Palveluiden lukumäärän kehitys

Elinkeinot ja ammatit monipuolistuvat

Uudet yritykset

Verkkoyhteydet ovat hyvässä kunnossa

Toteutuneet verkkohankkeet, liittyneiden määrä

Kuntataajamia kehitetään houkutteleviksi asuin ympäristöiksi

Muuttoliikenne; uudet asukkaat

Hämeellä on vahva maaseutu- ja kulttuuri ympäristöidentiteetti

Maaseutuluotaimen päivitys

3. Rahoitustarve

Hämeen maaseutus suunnitelman julkinen rahoitustarve on kaikille toimenpiteille yhteensä 74,5 miljoonaa euroa (EU+valtio), josta maatalouden rakennetukien osuus on 41,5 miljoonaa euroa jakautuen maatalojen investointitukiin 32,5 miljoonaa ja yrityksen perustamistukeen nuorille viljelijöille 9 miljoonaa euroa. Rahoitustarve yritysrahoitukseen on 17 miljoonaa ja kehittämishankkeisiin 16 miljoonaa euroa (EU+valtio). Kehittämishankkeisiin arvioidaan tarvittavan muuta julkista rahoitusta 1,1 miljoonaa euroa, joten kehittämishankkeiden julkinen rahoitus on arviolta yhteensä 17,1 miljoonaa euroa.

Toimenpiteittäin ja maakunnittain rahoitustarve on esitetty seuraavissa taulukoissa.

HÄMEEN ELY YHTEENSÄ milj. euroa

Toimenpide/alatoimenpide.	Arvio julkisesta rahoitustarpeesta EU+valtio, €. Vuodet 2023-2027	Arvio kuntien ja muun julkisen rahoitusosuudesta, €. Vuodet 2023-2027.
Maatalouden rakennetuet		
<i>Investoinnit (art. 68)</i>	32,50	
Investoinnit maatalojen kilpailukyvyyn kehittämiseen ja tilojen nykyaikaistamiseen	27,20	
Ympäristön tilaa, kestävää tuotantotapaa, uusiutuvan energian käyttöä ja eläinten hyvinvointia edistävät investoinnit: Maatalojen energiainvestoinnit, lannan käsittelyyn ja käyttöön liittyvät investoinnit, vesitaloutta ja luonnonvarojen hoitoa edistävät investoinnit, eläinten hyvinvointia parantavat investoinnit	5,30	
<i>Yrityksen perustamistuki nuorille viljelijöille (art. 69)</i>	9,00	
Maatalouden rakennetuet yhteensä	41,50	
Maaseudun yritysrahoitus		
<i>Maaseudun yritysrahoituksen investoinnit (art. 68)</i>	14,50	
Uusiutuvan energian ja biopolttoaineiden investoinnit	3,00	
Maatalous- ja luonnontuotteiden jalostuksen ja kaupan pitämisen investoinnit	4,30	

Mikro- ja pienyritysten sekä monialaisten mautilojen investoinnit	7,20	
<i>Yritystoiminnan käynnistäminen maaseudulla (art. 69)</i>	2,50	
Maaseudun yritysrahoitus yhteensä	17,00	
Kehittämishankkeet		
<i>Yleishyödylliset investoinnit (art. 68)</i>	2,00	0,4
Yleishyödylliset investoinnit ilmastonmuutoksen hillitsemiseen ja ilmastonmuutokseen sopeutumiseen		
Yleishyödylliset investoinnit luonnonvarojen kestävään hoitoon ja yleishyödylliset investoinnit luonnon monimuotoisuuden edistämiseksi		
Yleishyödylliset investoinnit maaseudun toimintaympäristön kehittämiseksi		
<i>Maaseudun laajakaistainvestoinnit (art. 68)</i>	2,50	0,4
Yhteistyö (art. 71)		
Yhteistyötoimet (muut kuin EIP)	4,50	0,3
Yhteistyötoimet mautilojen kilpailukyvn kehittämiseen ja tilojen nykyaikaistamiseen		
Yhteistyötoimet laatujärjestelmien ja tuottajaorganisaatioiden edistämiseksi		
Yhteistyötoimet ilmastonmuutoksen hillitsemiseen ja ilmastonmuutokseen sopeutumiseen		
Yhteistyötoimet luonnonvarojen kestävään hoitoon		
Yhteistyötoimenpiteet nuorten viljelijöiden ja yritystoiminnan edistämiseksi		
Yhteistyötoimet sosioekonomisen rakenteen kehittämiseksi		
<i>EIP (alueellisesti toteutettavat) (art. 71)</i>	1,50	
Koulutus (art.72)	2,00	
Tiedonvälitys (art. 72)	3,50	
Kehittämishankkeet yhteensä	16,00	1,1

PÄIJÄT-HÄME milj. euroa

Toimenpide/alatoimenpide.	Arvio julkisesta rahoitustarpeesta EU+valtio, €. Vuodet 2023-2027	Arvio kuntien ja muun julkisen rahoitusosuudesta, €. Vuodet 2023-2027.
Maatalouden rakennetuet		
<i>Investoinnit (art. 68)</i>	14,60	
Investoinnit mautilojen kilpailukyvn kehittämiseen ja tilojen nykyaikaistamiseen	12,20	
Ympäristön tilaa, kestävää tuotantotapaa, uusiutuvan energian käyttöä ja eläinten hyvinvointia edistävät investoinnit: Mautilojen energiainvestoinnit, lannan käsittelyyn ja käyttöön liittyvät investoinnit, vesitaloutta ja luonnonvarojen hoitoa edistävät investoinnit, eläinten hyvinvointia parantavat investoinnit	2,40	
<i>Yrityksen perustamistuki nuorille viljelijöille (art. 69)</i>	4,05	
Maatalouden rakennetuet yhteensä	18,65	
Maaseudun yritysrahoitus		
<i>Maaseudun yritysrahoituksen investoinnit (art. 68)</i>	7,25	

Uusiutuvan energian ja biopolttoaineiden investoinnit	1,50	
Maatalous- ja luonnontuotteiden jalostuksen ja kaupan pitämisen investoinnit	2,15	
Mikro- ja pienyritysten sekä monialaisten maatilojen investoinnit	3,60	
<i>Yritystoiminnan käynnistäminen maaseudulla (art. 69)</i>	1,25	
Maaseudun yritysrahoitus yhteensä	8,50	
Kehittämishankkeet		
<i>Yleishyödylliset investoinnit (art. 68)</i>	1,00	0,2
Yleishyödylliset investoinnit ilmastomuutoksen hillitsemiseen ja ilmastomuutokseen sopeutumiseen		
Yleishyödylliset investoinnit luonnonvarojen kestäväan hoitoon ja yleishyödylliset investoinnit luonnon monimuotoisuuden edistämiseksi		
Yleishyödylliset investoinnit maaseudun toimintaympäristön kehittämiseksi		
<i>Maaseudun laajakaistainvestoinnit (art. 68)</i>	1,25	0,2
Yhteistyö (art. 71)		
Yhteistyötoimet (muut kuin EIP)	2,25	0,15
Yhteistyötoimet maatilojen kilpailukyyn kehittämiseen ja tilojen nykyaikaistamiseen		
Yhteistyötoimet laatu järjestelmien ja tuottajaorganisaatioiden edistämiseksi		
Yhteistyötoimet ilmastomuutoksen hillitsemiseen ja ilmastomuutokseen sopeutumiseen		
Yhteistyötoimet luonnonvarojen kestäväan hoitoon		
Yhteistyötoimenpiteet nuorten viljelijöiden ja yritystoiminnan edistämiseksi		
Yhteistyötoimet sosioekonomisen rakenteen kehittämiseksi		
<i>EIP (alueellisesti toteutettavat) (art. 71)</i>	0,75	
Koulutus (art.72)	1,00	
Tiedonvälitys (art. 72)	1,75	
Kehittämishankkeet yhteensä	8,00	0,55

KANTA-HÄME milj. euroa

Toimenpide/alatoimenpide.	Arvio julkisesta rahoitustarpeesta EU+valtio, €. Vuodet 2023-2027	Arvio kuntien ja muun julkisen rahoitusosuudesta, €. Vuodet 2023-2027.
Maatalouden rakennetuet		
<i>Investoinnit (art. 68)</i>	17,90	
Investoinnit maatilojen kilpailukyyn kehittämiseen ja tilojen nykyaikaistamiseen	15,00	
Ympäristön tilaa, kestävää tuotantotapaa, uusiutuvan energian käyttöä ja eläinten hyvinvointia edistävät investoinnit: Maatilojen energiainvestoinnit, lannan käsittelyyn ja käyttöön liittyvät investoinnit, vesitaloutta ja luonnonvarojen hoitoa edistävät investoinnit, eläinten hyvinvointia parantavat investoinnit	2,90	
<i>Yrityksen perustamistuki nuorille viljelijöille (art. 69)</i>	4,95	
Maatalouden rakennetuet yhteensä	22,85	
Maaseudun yritysrahoitus		
<i>Maaseudun yritysrahoituksen investoinnit (art. 68)</i>	7,25	

Uusiutuvan energian ja biopolttoaineiden investoinnit	1,50	
Maatalous- ja luonnontuotteiden jalostuksen ja kauppan pitämisen investoinnit	2,15	
Mikro- ja pienyritysten sekä monialaisten maatilojen investoinnit	3,60	
<i>Yritystoiminnan käynnistäminen maaseudulla (art. 69)</i>	1,25	
Maaseudun yritysrahoitus yhteensä	8,50	
Kehittämishankkeet		
<i>Yleishyödylliset investoinnit (art. 68)</i>	1,00	0,2
Yleishyödylliset investoinnit ilmastonmuutoksen hillitsemiseen ja ilmastonmuutokseen sopeutumiseen		
Yleishyödylliset investoinnit luonnonvarojen kestävään hoitoon ja yleishyödylliset investoinnit luonnon monimuotoisuuden edistämiseksi		
Yleishyödylliset investoinnit maaseudun toimintaympäristön kehittämiseksi		
<i>Maaseudun laajakaistainvestoinnit (art. 68)</i>	1,25	0,2
Yhteistyö (art. 71)		
Yhteistyötoimet (muut kuin EIP)	2,25	0,15
Yhteistyötoimet maatilojen kilpailukyvyyn kehittämiseen ja tilojen nykyaikaistamiseen		
Yhteistyötoimet laatu järjestelmien ja tuottajaorganisaatioiden edistämiseksi		
Yhteistyötoimet ilmastonmuutoksen hillitsemiseen ja ilmastonmuutokseen sopeutumiseen		
Yhteistyötoimet luonnonvarojen kestävään hoitoon		
Yhteistyötoimenpiteet nuorten viljelijöiden ja yritystoiminnan edistämiseksi		
Yhteistyötoimet sosioekonomisen rakenteen kehittämiseksi		
<i>EIP (alueellisesti toteutettavat) (art. 71)</i>	0,75	
Koulutus (art.72)	1,00	
Tiedonvälitys (art. 72)	1,75	
Kehittämishankkeet yhteensä	8,00	0,55

4. Alueen EU-rahoitteisten ja kansallisten ohjelmien yhteensovitus ja työnjako

Leader -toimintaryhmätyön yhteensovitus

Hämeen alueella on tällä hetkellä viisi paikallista Leader-toimintaryhmää, kaksi Päijät-Hämeessä ja kolme Kanta-Hämeessä, joista yhden toimialue ulottuu pitkälle Uudellemaalle. Päijät-Hämeen ryhmät ovat yhdistymässä ja jatkossa Hämeen alueella toimii neljä ryhmää. Leader-ryhmät laativat omat paikalliset kehittämisstrategiansa. Ryhmien strategian ensimmäisen vaiheen haku päättyi 31.5.2021. Ryhmät valmistelevat strategiansa itsenäisesti, mutta ELY-keskuksen ja ryhmien valmistelutyöprosessin aikana on ollut lukuisia palavereja, joissa on yhteensovitettu suunnitelmia. Ryhmien edustajia on osallistunut ELY-keskuksen ohjelman teemaryhmiin ja ELY-keskuksen henkilöstöä on osallistunut ryhmien strategiatyöpajoihin.

Menneellä kaudella ryhmien ja ELY-keskuksen roolijako on ollut selvä: ELY-keskus on rahoittanut pääosin koko alueen kattavia laaja-alaisia hankkeita ja Leader-ryhmät paikallisiin tarpeisiin täsmähankkeita. Toimintaa on ohjannut ohjelmakauden alussa solmittu yhteistyösopimus, mikä on antanut toimivat linjat sekä roolit yhteistyölle. Tätä hyväksi havaittua toimintamallia hyödynnetään jatkossakin. Laadittavassa

yhteistyösopimuksessa määritellään yhteisesti tukikelpoinen maaseutualue ja yhteensovittamista varten rahoituslinjaukset.

Ryhmiä alustavissa strategiasuunnitelmissa on noussut esiin monia kehittämiskohteita, joista löytyy selviä yhteyksiä ja rajapintoja ELY-keskuksen alueelliseen maaseutus suunnitelmaan ja sen painopistealueisiin. Kun ELY-keskuksen maaseuturahoituksen pääpaino on laaja-alaisessa elinkeinojen kehittämisessä, ryhmien strategioissa korostuvat paikallisista tarpeista lähtevä yhteisöllinen kehittäminen.

Yhteensovitus maakuntaohjelmiin ja rakennerahastotoimintaan

Alueella toteutetaan Kanta- ja Päijät-Hämeen maakunnissa maakuntaohjelmia ja rakennerahasto-ohjelmia. Seuraavaa maakuntaohjelmakautta valmistellaan vuosiksi 2022–2025. Maakuntaohjelmien laadinnassa on tiivis yhteys maaseutus suunnitelmaan, josta löytyy painopisteitä, tavoitteita ja teemallisia kokonaisuuksia linkitettäväksi maakuntaohjelmien sisältöihin. Maaseutus suunnitelmalla on tärkeä yhteys maakuntaohjelmiin osana aluekehittämistä. Maaseudun kehittämisen tärkeys on tunnustettu maakuntaohjelmien valmisteluvaiheissa. Esimerkiksi Kanta-Hämeessä on pyrkimys 'ekosysteemyhteistyöhön', jossa eri toimijat saadaan mukaan kehittämään maakuntaa. Tähän työhön myös maaseudun kehittäjät otetaan mukaan.

Maakuntaohjelmien ja maaseutus suunnitelman yksi tärkeä yhteys on elinkeinollinen kehittäminen. Yritystoiminnan edistämisenäkökulma yhdistää erityisen paljon ohjelmia. Maaseudun yritystoiminnan elinvoimaa edistetään osana aluekehittämistä molemmissa maakunnissa. Maakuntien älykkään erikoistumisen kärjet yhteensovittetaan maaseutus suunnitelmaan siten, että myös maaseudun älykäs kehittäminen nousee esiin ja sillä voidaan saavuttaa vaikuttavuutta. Yhteensovitusta ja työnjakoa tullaan syventämään ohjelmien toimeenpanovaiheissa.

Rakennerahasto-ohjelman 2021–2027 EAKR ja ESR –osiossa ja maaseutus suunnitelmassa on useita yhteisiä teemoja, jotka tullaan yhteensovittamaan alueen rahoittajien välisellä yhteistyöllä. Erityisen tärkeää on luoda yhteensovittamismekanismeja, joissa ennakoivasti yhteensovittetaan eri rahoituksia. Tavoitteena on tehdä yhteensovittamista siten, että saavutetaan paras mahdollinen yhteisvaikuttavuus.

Keskeinen yhteensovittamiseen liittyvä tekijä määrittyy ohjelmien erilaisten kohderyhmien kautta. Eri ohjelmilla on omat kohderyhmänsä monilta osin, mutta osassa toimenpiteitä voi olla samojakin kohderyhmiä, ja näissä tulee tarkastella rahastojen välistä työnjakoa. Yhteensovittamiseen liittyy myös se, kuinka paljon rahoitusta on erilaisissa ohjelmissa alueelle käytettävissä. Yhteensovittamista tehdään tunnistuen tärkeimmät yhteensovittamisen kohteet, toimimalla ennakoivasti ja luomalla toimivat menettelytavat yhteensovittamiseen molemmissa maakunnissa.

EAKR –ohjelman erityistavoitteiden kanssa tärkeitä yhteensovittusteemoja ovat digitalisaatio, TKI-toiminta, yritysten kasvun ja kilpailukyvyen kehittäminen, ilmastonmuutos, kiertotalous sekä energiatehokkuus ja päästövähennykset. ESR –ohjelman kannalta yhteensovittusteemoja ovat osaaminen ja työllisyys, joihin myös maaseudun kehittäminen vahvasti liittyy. Lisäksi maakunnat pyrkivät hyödyntämään kansainvälisiä rahoituksia, joista saataisiin hyötyä myös maaseudulle.

5. Lämpöleikkaavien teemojen toimeenpano

Hämeen maaseutus suunnitelmassa otetaan vahvasti huomioon Suomen CAP-suunnitelman lämpöleikkaavat teemat eli osaaminen, innovaatiot, digitalisaatio ja ilmasto. Suunnitelmassa korostuvat uuden osaamisen ja käytännönläheisten innovaatioiden merkitys yritysten ja maatalojen kilpailukyvyille. Merkittävässä roolissa yritysten uudistumisessa ja palvelujen uudistumisessa on digitalisaatio ja sen tarjoamat mahdollisuudet ja ratkaisut.

Hämeen maaseutus suunnitelma rakentuu ympäristöosaamisen parantamiseen ja ilmastotoimien mukaan tuomien mahdollisuuksien hyödyntämiseen. Esimerkiksi investointien tulee parantaa energiatehokkuutta ja kiertotaloutta sekä lisätä uusiutuvan energian tuotantoa. Kehittämishankkeiden tulee edistää

ilmastonmuutokseen sopeutumista ja hillintää monipuolisesti uutta osaamista ja ratkaisuja kehittämällä. Ilmastomyönteinen toimintatapa on osa Hämeen maaseudun kehittämistä kohti hiilineutraalisuutta siten, että samalla lisätään mahdollisuuksia vastuulliselle elinkeinotoiminnalle.

6. Kuvaus alueellisen suunnitelman valmistelusta

Valmistelutyö alkoi keväällä 2019 työpajassa, joissa keskeisinä kehittämiskohteina tunnistettiin osaaminen ja innovaatiotoiminta, elinkeinojen uudistuminen ja kilpailukyky sekä yhteistyökulttuurin vahvistaminen ja uudet kumppanuudet. Työn taustamateriaalina hyödynnettiin Älykkäät maaseudut Hämeen tilaisuuden tuotoksia sekä Hämeen Maaseutuluotain 2020 loppuraportin havaintoja.

Hämeen ELY-keskuksen maaseudun kehittämistiimi on vastannut suunnitelman laatimisesta. Valmistelutyön ohjausryhmänä on toiminut Hämeen maaseudun kehittämisen asiantuntijaryhmä, jossa on edustettuina laaja joukko asiantuntijoita Kanta- ja Päijät-Hämeestä. Ohjausryhmä kokoontui valmistelutyön aikana kaksi kertaa. Erillisiä yhteensovituspalavereita järjestettiin maakuntaliittojen ja Leader-ryhmien kanssa.

Alueellisen valmistelutyön tehtäväkokonaisuudet määriteltiin työsuunnitelmassa, jonka Hämeen ELY-keskuksen johtoryhmä käsitteli ja hyväksyi lokakuussa 2020. Suunnitelman sisältö rakennettiin neljässä teemaryhmässä: luonnonvarojen kestävä käyttö (22 jäsentä), ruokasektori (14 jäsentä), asuminen maaseudulla (14 jäsentä) ja maaseudun palvelut (13 jäsentä). Ryhmät kokoontuivat valmistelutyön aikana kolme kertaa. Ryhmät asettivat tavoitteita ja tunnistivat toimenpidekokonaisuuksia oman teemansa osalta. Teemaryhmille järjestettiin ryhmäkohtaiset sparraustilaisuudet, jossa työstettiin ryhmien vaikuttavuuskarttoja. Sparraajana toimi Vaikuttava Yritys Oy:n Saila Tykkyläinen. Teemaryhmien valmistelutyön tukena toimi Hämeen ELY-keskuksen ja Hämeenraitti II -viestintähankkeen henkilöstö.

Työn loppuvaiheessa kokoonnuttiin kaikkien teemaryhmien kesken kuulemaan, kommentoimaan ja yhteensovittamaan teemaryhmien työn tuloksia. Työn tuloksena rakentui yhteinen näkemys Hämeen maaseudun kehittämisen päämääristä.

Suunnitelmaluonnos käsiteltiin Hämeen ELY-keskuksen johtoryhmässä sekä E- ja Y –vastuualueiden johtoryhmissä. Hämeen ELY-keskuksen henkilöstölle varattiin mahdollisuus kommentoida suunnitelmaa. Työn ohjausryhmänä toiminut Hämeen maaseudun kehittämisen asiantuntijaryhmä (34 jäsentä) käsitteli ja hyväksyi suunnitelman kokouksessaan 22.6.2021.

Lähdeluettelo

Hämeen Maaseutuluotain, Saukkonen ja Tiittanen 2020

Hämeen maaseutus suunnitelman väliarviointi, Saukkonen ym. 2019